

VU Research Portal

Rijk maar gefragmenteerd. Het 34e Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis Under Fire. Women and World War II [Bespreking van: E. Eveline Buchheim, R. Ralf Futselaar (2014) Under Fire. Women and World War II. Het 34e Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis]

Geerlings, A.J.M.

published in

Historica

2016

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Geerlings, A. J. M. (2016). Rijk maar gefragmenteerd. Het 34e Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis Under Fire. Women and World War II [Bespreking van: E. Eveline Buchheim, R. Ralf Futselaar (2014) Under Fire. Women and World War II. Het 34e Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis]. *Historica*, 38(3), 35-36.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Het 34e Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis
Under Fire. Women and World War II

Rijk maar gefragmenteerd

Het nieuwste Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis *Under Fire. Women and World War II* (2014) bevat drie hoofdthema's. De eerste is de biografische benadering, die onlosmakelijk verbonden is met vrouwengeschiedenis. Daarnaast is er speciale aandacht voor visuele bronnen. Ten slotte wil de bundel vrouwen zien als zelfstandige actoren in historisch onderzoek. Daarbij moet voorbij worden gegaan aan het 'goed/fout-denken'. Deze thema's leveren veel boeiende en soms ontroerende artikelen op. Desondanks komen de gekozen speerpunten wisselend uit de verf in dit gefragmenteerde Jaarboek.

/ Lonneke Geerlings /

Twintig jaar geleden¹ stond het Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis ook in het teken van oorlog en gender, maar de redactie achtte de tijd terecht rijp om het onderwerp wederom aan te snijden en dit keer exclusief gericht op de Tweede Wereldoorlog. Het werd een Engelstalige uitgave, voor de tweede maal in de geschiedenis van het Jaarboek. Vergeleken met de editie uit 1995 zien we meer aandacht voor het individu, meer 'kleur' en een internationalere visie op de geschiedenis.

Deze bundel is een uitvloeisel van een congres dat het NIOD vorig jaar organiseerde in samenwerking met de Japanse Kwansei Gakuin Universiteit: *Fighting Women in Asia and Europe During and After World War II*. Slechts een klein aantal van de congressprekers is terug te vinden in deze bundel, maar het congresthema is nog duidelijk zichtbaar: het grootste deel van de bijdragen richt zich op Nederland en Japan. Een theoretische onderbouwing hiervoor ontbreekt echter. De redactie stelt dat zij inzicht wil bieden in de levens van sommige vrouwen in de oorlog (p.10). De trans- of internationale aanpak van veel auteurs geeft de bundel een bredere, maar ook een gefragmenteerde focus.

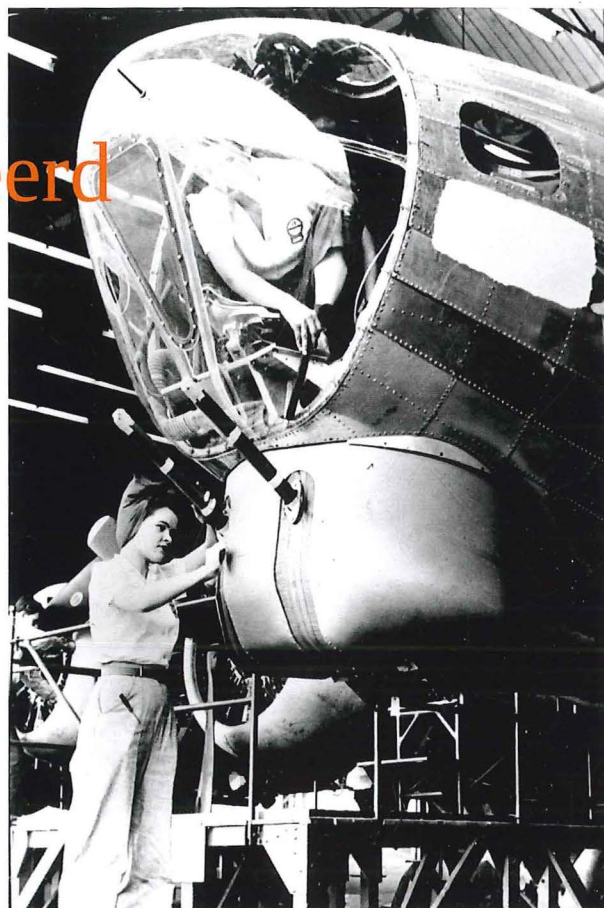
Biografische benadering

Bijna de helft van het Jaarboek bestaat uit biografische portretten: individuele verhalen die de 'Grote Verhalen' van de geschiedenis illustreren of juist nuanceren. De redactie benadrukt de problematiek van autobiografische getuigenissen en opgehaalde herinneringen. Hoe personen zichzelf presenteren, komt niet altijd overeen met wat er 'werkelijk' is gebeurd. Getuigenissen spreken in die zin vaak boekdelen: pijnlijke herinneringen worden verzwegen en personen kunnen hun verhalen 'witwassen' (p.14). Sinds Stephen Greenblatt in 1980 hiervoor de term *self-fashioning* intro-

duceerde is dit begrip toonaangevend binnen geesteswetenschappelijk onderzoek. Helaas wordt de theorie in deze bundel niet overal even consequent toegepast.

Historicus William Bradley Horton schrijft over de bekende Japanse feministische schrijfster Hayashi Fumiko. Als publiek figuur reisde zij in de jaren dertig en veertig veel door Azië en Europa. Horton richt zich op haar reis naar Indonesië in 1943, die zij maakte in opdracht van een Japanse krant. Hij traceert nauwkeurig in welke steden en dorpen Hayashi in het door Japan bezette Indonesië is geweest. De uitzonderlijke rol van Hayashi als reizende vrouw blijft wat onderbelicht, hoewel het (schaarse) beeldmateriaal daar wel om vraagt. Op een foto van Hayashi op bezoek bij een dorpsvoorman zien we haar bijvoorbeeld aan tafel zitten met diens gezin (p.42). Horton mist de kans om genderspecifieke reisvormen en -normen ter sprake te brengen.

NIOD-medewerker Eveline Buchheim richt zich op Marie-Thérèse Brandenburg van Oltse-Geysens. Zoals de naam doet vermoeden was zij een dame van stand, die samen met haar man behoorde tot de koloniale elite van Nederlands-Indië. In het vlot geschreven artikel besteedt Buchheim zorgvuldig aandacht aan *self-fashioning*, gender en de historische context van autobiografische stukken. Marie-Thérèse bevond zich door haar huwelijken (met als gevolg haar diverse nationaliteiten) aan verschillende zijden van de wisselende regimes. Eerst was ze getrouwd met een Nederlandse eigenaar van een theeplantage op West-Java, vervolgens met een Japanse fotograaf. Buchheims vaststelling dat nationaliteit toen een buigzamer concept was dan nu (p.134) smaakt naar meer.

bron: Beeldbank WO2 - NIOD

Adding 'chin turret' to U.S. flying fortresses. Two women workers in an aircraft plant in the U.S. are pictured at work installing the new 'chin turret', which gives the big bombers even greater fire power.

De artikelen van Buchheim en Horton behoren tot de hoogtepunten van dit Jaarboek. Samen geven ze een prachtig inzicht in Indonesië tijdens WOII en wat deze oorlog betekende voor de levens van vrouwen uit totaal verschillende milieus.

Micro-historische benadering

De micro-historische benadering is de kracht maar ook de valkuil van deze bundel. Een aantal van de bijdragen is meer journalistiek dan academisch van aard. Dat maakt het prettig leesbaar en af en toe zelfs meeslepend, maar historische kritiek ontbreekt soms jammer genoeg. Antropologe Ellis Jonker vertelt het verhaal van de zusters Freddi en Truus Oversteegen, twee vrouwen die actief waren in het Haarlemse verzet. Hun verzetsdaden, zoals het opvangen van vluchtelingen, worden nog te vaak gezien als ongevaarlijk - en daarom niet heldhaftig. Medisch historica Hannah van den Ende vertelt het boeiende verhaal van Martha ben Assa-Van Esso-Polak. Haar studie Medicijnen gaf haar een bevoorrechte positie, maar ook haar leven werd volledig overhoop gegooid. De oorlog bracht haar een onverwachte carrière als vroedvrouw. Historica Antia Wiersma richt zich beknopt op twee oor-

>>

bron: Beeldbank WO2 – NIOD

A day with the Women's Air Force. Company-Commander Mrs. Coltart of the Women's Auxiliary Air Force carrying out morning inspection (England, 7 November, 1939).

logsdagboeken uit de collectie van Atria, die een kroniek weergeven van het alledaagse leven in tijden van oorlog. Een dertigtal dagboeken is gedigitaliseerd en te vinden op de website van Atria.

Historicus Bas von Benda-Beckmann geeft in het indrukwekkende artikel over zijn twee oudtantes een interessante kijk in het familieleven van deze zussen. Beiden werkten in administratieve functies binnen Nazi-Duitsland en werden al vroeg lid van de NSDAP, maar hun levens namen een volledig andere wending. De één wist door te dringen in de hoogste regionen van het Duitse leger. De ander werd verliefd op een man van gedeeltelijk Joodse afkomst en verliet de partij in 1938. De auteur had prachtig archiefmateriaal tot zijn beschikking. De historische inkadering hiervan, met oog voor historiografie, laat uitstekend de publieke en private sferen van deze vrouwen zien vanuit een biografisch perspectief.

Visuele bronnen

In onze huidige beeldcultuur wordt geschiedenis steeds vaker verteld door beelden; in musea, op televisie, maar ook in academisch werk staat beeld in toenemende mate centraal. Hoogleraar Japanse Studies Timothy Y. Tsu schreef een boeiend stuk over een aantal recente Japanse films en series, toegespitst op historische fictie die zich richt tegen de Tweede Chinees-Japanse Oorlog (1937-1945). Nationalisme en *sexploitation*² gaan hier hand in hand. Het artikel geeft een boeiende kijk op Chinese (film)cultuur, in het bijzonder wat betreft censuur.

Designhistorica Marjan Groot brengt wat tegenwicht in de oververtegenwoordiging van hooggeplaatste, geprivilegieerde vrouwen in deze bundel. In haar foto-essay bespreekt zij een aantal foto's uit de Beeldbank WO2 van het NIOD. We zien onder andere vrouwen die

aan vliegtuigen sleutelen en parachutes inspecteren. De ambivalente boodschap van diverse foto's wordt uitvoerig besproken, met oog voor wat er buiten beeld blijft.

Vrouwen als zelfstandige actoren

In alle bijdragen is het derde aandachtspunt van dit Jaarboek verweven: het voornemen om vrouwen te zien als zelfstandige actoren. De redactie is van mening dat vrouwen nog te vaak worden afgebeeld in genderspecifieke stereotypen (als moeder, opvoedster, slachtoffer, verraadster of juist als heldin). En er is aandacht voor zowel 'goede' als 'foute' vrouwen. Dit hoofdthema komt het beste uit de verf in de bijdragen over vrouwenorganisaties.

Historicus Toni Morant I Ariño bespreekt de vrouwenafdeling van de Falange, de Spaanse fascistische partij. Miljoenen Spaanse vrouwen zijn tussen 1933 en 1977 lid geweest van deze organisatie. De contacten met zusterbewegingen uit het buitenland tonen aan dat deze vrouwen actieve individuen waren die naar buiten traden in de publieke, politieke ruimte (p.28). Historica Felicia Yap bespreekt de kansen die de oorlog bood aan (tweetalige) Euraziatische vrouwen in Hongkong - kansen die vóór de oorlog nog ondenkbaar waren. Veel van deze vrouwen meldden zich aan voor de British Army Aid Group (BAAG), een belangrijke ondergrondse verzetsorganisatie die geallieerde gevangenen bevrijdde uit de kampen in Hongkong. De auteur maakt nauwkeurig onderscheid tussen de humanitaire, religieuze, pro-geallieerde of simpelweg financiële motieven van de vrouwen om dit verzetswerk te verrichten.

Historica Helen Grevers schrijft over Nederlandse en Belgische vrouwelijke collaborateurs na WOII, gebaseerd op haar promotieonderzoek. Die studie past bij de groeiende aandacht voor *transitional justice*, dat zich toe-

spitst op gerechtigheid en recht in overgangperiodes in de geschiedenis. Kort na de oorlog werden meer dan 200.000 vrouwen opgepakt op verdenking van collaboratie. In interneringskampen en gevangenissen werden hen door middel van 'heropvoeding' maatschappelijk geaccepteerde vrouwenrollen ingeprent (door kleren vermaken, haren knippen of bloemschikken). Deze vrouwen werden nog niet eerder door historici als slachtoffer bekeken, maar zo voelden ze zich wel. Hun internering, bijvoorbeeld, veroorzaakte niet zelden een scheiding, doordat de vrouwen zo lang van huis waren.

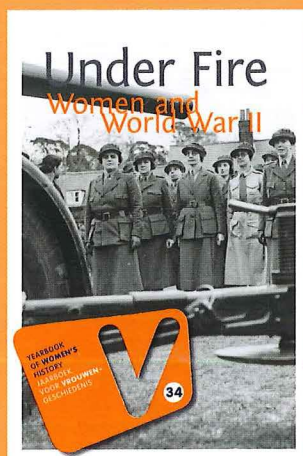
Ten slotte bespreekt Atria-medewerker Marjet Denijs een aantal boeken over vrouwen en WOII. Deze boeken zijn beschikbaar bij Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwen-geschiedenis in Amsterdam.

Concluderend

De focus op Nederland en Japan maakt de bundel gevarieerd maar ook gefragmenteerd. Een algemene conclusie ontbreekt. De biografische schetsen zijn stuk voor stuk interessant, maar niet altijd even kritisch. In bijdragen over Indonesië, zoals die van Buchheim en van Horton, treedt een interessante wisselwerking op: hier vullen twee levensgeschiedenissen elkaar prachtig aan. Het voornemen om vrouwen als actieve actoren te zien wordt vaak bemoeilijkt door een gebrek aan bronnenmateriaal. Vrouwen blijken nu eenmaal vaak verborgen in de geschiedenis. Ten slotte wordt het rijke beeldmateriaal in deze bundel nog vaak gebruikt als 'plaatje bij een praatje' – een gemiste kans. Al met al biedt dit Jaarboek een aantal uitstekende bijdragen die zeer de moeite waard zijn om te lezen, ook voor mensen buiten het academische veld. ///

Noten:

- ¹ Het 15e Jaarboek voor Vrouwengeschiedenis, met de titel *Sekse en Oorlog* (onder redactie van Mieke Aerts) richtte zich op burgerschap en gender in Nederland, België en Duitsland.
- ² red. *Sexploitation*-films zijn niet pornografisch, maar de opwindende beelden – van bijvoorbeeld schaars geklede vrouwen – zijn belangrijker dan de verhaallijn.

Eveline Buchheim en Ralf Futselaar (redactie), *Under Fire. Women and World War II* (Amsterdam, Verloren 2014), 188 blz., € 20,-

Lonneke Geerlings (1986) studeerde Algemene Cultuurwetenschappen en Geschiedenis. Zij is als promovendus Geschiedenis verbonden aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. In haar biografische onderzoek richt zij zich op Rosey E. Pool (1905-1971), een Joodse vrouw uit Amsterdam die de Tweede Wereldoorlog overleefde door te ontsnappen uit Westerbork en vervolgens actief werd in de Amerikaanse zwarte burgerrechtenbeweging. Lonneke Geerlings is eveneens redactielid van *Historica*.

Contact: a.j.m.geerlings@vu.nl